



การศึกษาความสัมพันธ์ของหมอสุมไพโร
กับความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพร ในจังหวัดกาญจนบุรี



อดุลย์ วุฒิจูรีพันธ์

อภินันทนาการ
จาก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา เทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2544

ISBN 974-665-399-7

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

๖พ

๐1๖๖๓

๑๕๔๔

๓.๑

4036868 ENRD/M : สาขาวิชา: เทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท: วท.ม.

(เทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท)

คำสำคัญ : หมอสมุนไพร / ความหลากหลายทางชีวภาพ / พืชสมุนไพร / การจัดการทรัพยากรชีวภาพระบบการแพทย์พื้นบ้าน

อตุลย์ วุฒิจูรีพันธุ์ : การศึกษาความสัมพันธ์ของหมอสมุนไพรกับความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพรในจังหวัดกาญจนบุรี (THE STUDY OF THE RELATONSHIP BETWEEN FOLK HERBALIST WITH HERBAL BIODIVERSITY IN KRANCHANABURE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : อนุชาติ พวงลำลือ, Ph.D., เสาวภา พรศิริพงษ์, สม.ม., โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, Ph.D., สมศักดิ์ สุขวงศ์, Ph.D. 202 หน้า. ISBN 974-665-399-7

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหมอสมุนไพรกับความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพร ในจังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมาย คุณค่า ของหมอสมุนไพรที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ แบบแผนการใช้ประโยชน์ และปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาระบบการแพทย์พื้นบ้าน และการจัดการทรัพยากรสมุนไพรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง 2 กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ หมอสมุนไพร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนกรณีศึกษา เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2541 ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543 เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่ม หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา นำเสนอในรูปแบบการพรรณาคความผลการวิจัย พบว่า หมอสมุนไพรให้ความหมาย คุณค่าของพืชสมุนไพรและความหลากหลายทางชีวภาพผ่านองค์ความรู้ 3 ลักษณะ คือ 1). ความรู้ด้านการคุณสมบัติและสรรพคุณของพืชสมุนไพร ด้านอาหารและยา 2). ความรู้ด้านการเก็บและใช้ทรัพยากรพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน 3). ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรสมุนไพรที่เชื่อมโยงกับการจัดการระบบนิเวศ

แบบแผนการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมีพัฒนาการตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในลักษณะการช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชน มีการเรียนรู้จากห้องเรียนธรรมชาติ ผลิตสมุนไพรในรูปยาฝน ยาต้ม ต่อมาภายหลังสงครามฯ หมอเริ่มซื้อยาจากร้านขายยาแผนโบราณ ผลิตสมุนไพรในรูปยาบด ผง แคปซูล เรียนรู้สมุนไพรในห้องเรียน เพื่อสอบรับใบประกอบโรคศิลป์ จำหน่ายสมุนไพรเชิงการค้า

ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างหมอสมุนไพรกับความหลากหลายทางชีวภาพ คือ

- 1). ความสัมพันธ์ในเชิงการอนุรักษ์ ประกอบด้วย การให้ความเคารพต่อทรัพยากรจากแนวคิดจักรวาลวิทยาจิตสำนึกร่วมของหมอสมุนไพรต่อการเข้าไปใช้ประโยชน์ และแบบแผนการผลิตของชุมชนแบบยังชีพ
- 2). ความสัมพันธ์ในเชิงการทำลาย ประกอบด้วย แบบแผนการผลิตของชุมชนเชิงพาณิชย์ ระบบการรวมศูนย์ทางอำนาจของรัฐ และระบบการจัดการเขตพื้นที่อนุรักษ์

การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะว่าการฟื้นฟูหมอสมุนไพรควรพัฒนาควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่สมุนไพร โดยใช้ศักยภาพด้านองค์ความรู้ของหมอสมุนไพรทุกด้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาระบบการแพทย์พื้นบ้านและการจัดการทรัพยากรชีวภาพ

4036868 ENRD/M : MAJOR : TECHNOLOGY OF ENVIRONMENTAL PLANNING FOR RURAL DEVELOPMENT : M.Sc.(TECHNOLOGY OF ENVIRONMENTAL PLANNING FOR RURAL DEVELOPMENT)
KEY WORDS : FOLK HERBALIST / HERBAL BIODIVERSITY / MEDICINAL PLANTS / BIORESOURCE MANAGEMENT / TRADITIONAL MEDICINE
ADOON VUTIJUREPANG : THE STUDY OF THE RELATONSHIP BETWEEN FOLK HERBALIST WITH HERBAL BIODIVERSITY IN KRANCHANABURE . THESIS
ADVISORS : ANUCHAT POUNGSOMLEE Ph.D., SAOWAPA PORNSIRIPONGSE M.A., KOMATRA CHUENGSAIANSUP Ph.D., SOMSAK SUKWONG Ph.D. 202 p. ISBN 974-665-399-7.

The objective of this research study was to understand the relationship between folk herbalists and herbal bio-diversity by exploring the meanings and values regarding bio-diversity as well as the pattern of medicinal plant usage among local folk herbalists. The study also examines socio-economic factors influencing the relationship between herbalist and local bio-diversity. This study was a qualitative research using methods including in-depth interviews, participant observations, and group discussions. Key informants were folk herbalists, indigenous healers, and local villagers living in the communities where research was conducted. Field investigation was undertaken during November 1998 through February 2000.

The findings suggested that meanings and values regarding bio-diversity held by local folk herbalists were informed by three sets of indigenous knowledge: 1) Knowledge of characteristics and medicinal uses of herbs, 2) Knowledge of how to harvest and use herbal plants and plant parts in sustainable ways and 3) Knowledge of local resources and indigenous ecosystem management. With regard to the pattern of medicinal herb usage, the findings indicate that the main characteristic of herbal usage prior to the World War II was for self-reliance. Indigenous knowledge of herbs and medicinal plants was transmitted and learned locally among herbalists. Herbs were gathered and used mainly within households and communities. Simple methods were used in preparing herbs including boiling and grinding against stone.

After the World War II, local herbalists increasingly relied on drugstores for their herbal supplies and procurement. Preparing methods also changed. Electrical grinding machine was used to prepare powdered herbs, which were made into pill, tablet, and capsule. Herbalists relied more heavily on knowledge learned in classroom, which became necessary to pass the state's licensing examination in order to legally practice traditional medicine. Herbs and medicinal plants increasingly became commodities and were traded outside the communities by local herbalists.

With regard to factors effecting the relationship between herbalists and herbal bio-diversity, the study suggested that the local worldview, had high regard toward nature, belief in supernatural and spiritual beings related to herbs, and the sustainable ways of life the communities used toward the conservation of local bio-diversity. On the contrary though, the centralized system of government, the imposition of the state's conservational zone management policy and the commercialization of medicinal plants severely destroyed local herbal bio-diversity. The study recommends that the government could make use of local folk herbalists in conserving local bio-diversity by developing policies to revive the indigenous body of knowledge on traditional medicine. Ways and means could well be developed to use herbalist's competency in bio-resources management.